

O nekim problemima izgradnje narodne vlasti
u Hrvatskoj uoči i neposredno nakon
oslobodenja Jugoslavije

I

Usporedo s vojnim akcijama za oslobodenje zemlje¹ u Hrvatskoj se počelo raditi na organizaciji narodne vlasti i na stvaranju novoga administrativnog aparata. Na Trećem zasjedanju (8. i 9. svibnja 1944. u Topuskom) ZAVNOH je donio odluku kojom se proglašava vrhovnim zakonodavnim i izvršnim narodnim predstavničkim tijelom i najvišim organom državne vlasti Federalne Države Hrvatske. Prema toj odluci ZAVNOH vrši zakonodavnu vlast na svojim plenarnim sjednicama, a u vremenu između zasjedanja tu vlast vrši Predsjedništvo ZAVNOH-a. Izvršnu vlast ZAVNOH vrši preko svog Predsjedništva i vlade Narodne Federalne Hrvatske, a dok se nisu ostvarili uvjeti za osnivanje vlade, njezinu je funkciju privremeno vršilo Predsjedništvo ZAVNOH-a. Predsjedništvo, birano na zasjedanju ZAVNOH-a, sastojalo se od predsjednika, tri potpredsjednika, tajnika, dva zamjenika i najmanje 25 članova, a za svoj rad bilo je isključivo odgovorno ZAVNOH-u. U razdoblju dok nisu stvoreni uvjeti za formiranje vlade, pri Predsjedništvu ZAVNOH-a osnovani su odjeli (od siječnja 1945. povjereništva), koji su po strukturi i radu odgovarali resornim ministarstvima.² Radom odjela rukovodio je odjelni predstojnik pod nadzorom i odgovornošću člana Predsjedništva zaduženog za rad odgovarajućeg resora. Predsjedništvo ZAVNOH-a, a kasnije Narodna vlada Federalne Hrvatske, donosili su, prema toj odluci, rješenja i naredbe na osnovi zakonskih odluka ZAVNOH-a, u skladu sa zakonskim odlukama AVNOJ-a. Narodna vlada, odnosno do njenog formiranja Predsjedništvo ZAVNOH-a, imala je pravo ukidati zaključke i naredbe svih NOO-a, ako nisu bili u skladu sa zakonima Federalne Hrvatske.³ Druga dva važna dokumenta, donesena na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a, bila su: »Deklaracija o osnovnim pravima naroda i građana Demokratske Hrvatske« i »Odluka o ustrojstvu i poslovanju narodno-oslobodilačkih odbora i skupština u Federalnoj Državi Hrvatskoj«. »Deklaracijom o osnovnim pravima naroda i građana Demokratske Hrvatske« osigurana je

¹ Završne operacije za oslobodenje Jugoslavije 1944—1945, Beograd 1957; Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, II Beograd 1958; Oslobodilački pohod na Trst Četvrte jugoslavenske armije, Beograd 1952; T. Radošević, Ofanziva za oslobodenje Dalmacije (I. IX — 9. XII 1944), Beograd 1965.

² Unutar ZAVNOH-a osnovani su odjeli: za gospodarstvo, za financije, za socijalnu politiku, za zdravstvo, za upravu i sudstvo, za propagandu i za prosvjetu.

³ Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobodenja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1944. (Od 1. siječnja do 9. svibnja), Zagreb 1970, dok. 175, 663—665.

ravnopravnost svih građana Federalne Hrvatske bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost, zatim sigurnost osobne imovine, pravo vlasništva i privatna inicijativa u gospodarskom životu, sloboda vjeroispovijesti, sloboda savjesti i sloboda govora, štampe, zbora, dogovora i udruživanja. Prema Deklaraciji, svaki građanin Hrvatske, nakon navršene 18. godine, bez obzira na spol ima pravo birati i biti biran u sva izborna tijela narodne vlasti, i to na izborima tajnim glasanjem na osnovi općeg, jednakoga i neposrednog izbornog prava.⁴

Odlukom o ustrojstvu i poslovanju NOO-a i skupština u Federalnoj Hrvatskoj NOO-i su postali organi izvršne vlasti, koji donose rješenja i naredbe u granicama ovlasti, koje su im davali zakoni Federalne Hrvatske. Prema toj odluci, NOO-i, koji su u NOB-u nastali kao organi te borbe i razvijali se »historijskom nuždom i voljom samog naroda«, sada su ozakonjeni kao osnova nove revolucionarne vlasti. Radi efikasnijeg djelovanja državnog aparata NOO-i su podijeljeni prema upravnoj podjeli Hrvatske, na pokrajine, oblasti, okruge, kotare, općine, gradove i sela. Pri tome se naročito vodilo računa da jedinice budu sastavljene tako da bi se uistinu omogućilo sudjelovanje naroda u vlasti i njegova kontrola nad njom. Sela, općine i manji gradovi birali su svoje NOO-e, koji su za svoj rad odgovarali višim organima, a kotari, veći gradovi, okruzi, oblasti ili pokrajine birali su svoje skupštine. Unutar tih skupština birani su narodnooslobodilački odbori koji su za svoj rad bili direktno odgovorni skupštini, a ona višem organu (skupštini ili ZAVNOH-u). Broj odbornika u NOO-ima i broj zastupnika u skupštinama određivao je ZAVNOH prema broju stanovnika, a izborni red svih NOO-a i skupština propisivalo je Predsjedništvo ZAVNOH-a. Tom je odlukom određeno da u okviru NOO-a djeluju i narodni sudovi, sve do konačnog uređenja sudstva u Hrvatskoj.⁵

Ako se uzmu u obzir ti dokumenti, historijsko značenje Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a upravo je u tome što je na njemu ne samo proglašena Federalna Hrvatska u okviru Demokratske Federativne Jugoslavije, nego je izgrađena cjelokupna državna organizacija, a ZAVNOH i NOO-i su dobili potpuno državne funkcije, koje imaju istovjetni organi svake suverene države. To je zasjedanje značilo velik korak naprijed u izgradnji i razvoju državnog aparata, što je bilo neophodno da bi nakon konačnog oslobođenja bilo moguće u što kraćem roku normalizirati život u zemlji.

Kako su na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a NOO-i postali isključivo organi narodne vlasti, oni više nisu mogli djelovati i kao politički organi. Osim toga NOO-i na neoslobođenom teritoriju nisu mogli djelovati kao organi narodne vlasti nego su djelovali isključivo kao politički organi u uskoj suradnji s masovnim antifašističkim organizacijama (SKOJ, USAOH, AFŽ itd.). Da bi se čvršće objedinio rad svih političkih organizacija i organa sazvana je u Topuskom 18. svibnja god. 1944. Prva konferencija JNOF-e za Hrvatsku, na kojoj je JNOF konstituirana kao posebna politička organizacija u koju su ušli predstavnici svih političkih organizacija u Hrvatskoj KPH, SKOJ, USAOH, AFŽ, lijevog krila HSS i Srpskog

⁴ Isto, dok. br. 176, 666—667.

⁵ Isto, dok. br. 177, 668—670.

kluba vijećnika ZAVNOH-a. Na konferenciji je konstituiran Izvršni odbor JNOF-e za Hrvatsku, koji je brojao 25 članova, a za predsjednika je izabran Vladimir Nazor.⁶

U toku ljeta 1944. godine reorganizirani su svi NOO-i na oslobođenom teritoriju u Hrvatskoj, a njihov rad raspoređen je po odjelima, koji su odgovarali odjelima ZAVNOH-a. Do kraja godine 1944. svi odjeli ZAVNOH-a izradili su »smjernice« za daljnji rad pojedinih odjela NOO-a. Taj je rad posebno došao do izražaja na privrednom planu. Da bi efikasnije djelovali pojedini odjeli, a naročito gospodarstvene komisije, bio je neophodan stručan kadar. U tu svrhu pojedini odjeli ZAVNOH-a donose odredbe o otvaranju stručnih škola i tečajeva na oslobođenom teritoriju »svuda gdje to uvjeti dozvoljavaju«. Tako je u siječnja god. 1945. pri Povjereništvu trgovine, obrta i industrije osnovan Odsjek za stručno školstvo, a ujedno je i izdana odredba po kojoj je u svim oblasnim i okružnim NOO-ima bilo obavezno postaviti referenta za stručno školstvo.⁷

Kako je bilo jasno da je kraj rata samo pitanje vremena, odjeli ZAVNOH-a pristupili su izradi planova o preuzimanju vlasti nakon oslobođenja. Posebno je bilo značajno pitanje preuzimanja državnih industrijskih objekata i državne uprave nad objektima odsutnih osoba i o sekvestru nad objektima i imovinom, koje su ustaške vlasti prisilno otuđile. U tu je svrhu, na osnovi Odluke AVNOJ-a od 21. XI 1944. o osnivanju Državne uprave narodnih dobara federativne Jugoslavije, osnovana 29. siječnja 1945. kao organ Državne uprave, a na temelju Odluke Predsjedništva ZAVNOH-a, Zemaljska uprava narodnih dobara Hrvatske pri Povjereništvu industrije, obrta i trgovine. Prilikom osnivanja Zemaljske uprave izrađen je i Pravilnik o radu Zemaljske uprave. Prema tom Pravilniku Zemaljsku upravu sačinjavaju sekretar i članovi uprave kojih ne smije biti manje od 12. Sekretara i članove uprave, osoblje sekretarijata i pomoćno osoblje postavlja i smjenjuje povjerenik industrije Federalne Hrvatske. Zadatak je Zemaljske uprave bio da usko surađuje s Ministarstvom industrije, odnosno Povjereništvom ZAVNOH-a, a radi efikasnijeg rada bila je podijeljena na 12 odsjeka.⁸ Pod nadležnost odgovarajućih odsjeka potpadale su i obrtničke radionice, koje su došle pod nadzor Zemaljske uprave.⁹

⁶ Vjesnik, 25. V 1944.

⁷ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: IHRPH), ZAVNOH — Povjereništvo trgovine, obrta i industrije, 31. I 1945.

⁸ Odsjeci Zemaljske uprave bili su: za upravu nad zemljištem, poljoprivrednim gazdinstvima i šumama; za rudarstvo, metalurgiju, industriju prerade metala, grafička poduzeća, električne centrale i brodogradilišta; za poljoprivrednu industriju i industriju živežnih namirnica; za kemijsku i farmaceutsku industriju; za industriju drva; za građevine i građevinarstvo; za bankarska i osiguravajuća poduzeća; za trgovačke i njima slične radnje; za saobraćajna i otpremnička poduzeća; za financijska pitanja i Pravni odsjek.

⁹ Član 9. Pravilnika određuje da radom Zemaljske uprave rukovodi sekretar. On naziva sjednice Zemaljske uprave i to najmanje jednom mjesečno. Ovjereni zapisnici sjednica dostavljani su Povjereniku industrije Federalne Hrvatske, a kopije ostalim zainteresiranim povjerenicima. Zemaljska uprava bila je obavezna podnositi potkraj svakog mjeseca izvještaj o radu u dva primjerka, i to za svaki odsjek posebno. Jedan primjerak izvještaja zadržao je povjerenik industrije, a drugi je dostavljan Državnoj upravi narodnih dobara Jugoslavije. Sredstva za rad Zemaljske uprave narodnih dobara Hrvatske pribavljana su razrezom na podržavljena ili kontrolirana poduzeća, koja su potpadala pod Zemaljsku upravu. Poduzeća koja su potpadala pod Zemaljsku upravu zadržala su svoju privrednu i tehničku samostalnost. O njihovoj integraciji, proširivanju ili likvidaciji odluku je donosio povjerenik industrije, odnosno ministar industrije DFJ. Radi bolje

Radi efikasnijeg rada, Zemaljska uprava narodnih dobara Hrvatske izradila je u ožujku 1945. u suradnji s Povjereništvom za industriju, obrt i trgovinu »Privremena uputstva za organizaciju i rad okružnih uprava narodnih dobara na području Zemaljske uprave narodnih dobara Hrvatske«. ¹⁰ Prema tim uputstvima pri svakom okružnom NOO-u osnovana je okružna uprava narodnih dobara, i to tako da je svaki NOO, koji je bio u sastavu dotičnog okružnog NOO-a, delegirao jednog do tri člana u okružnu upravu. Njihov je zadatak bio isključivo taj da rukovode imovinom koja im je povjerena i nisu smjeli imati nikakvih drugih zaduženja. Broj delegiranih članova ovisio je o praktičnoj potrebi dotičnog područja s obzirom na veći ili manji broj objekata ili druge imovine, koja je potpadala pod nadzor Zemaljske uprave narodnih dobara.

Okružna uprava nije mogla raspolagati narodnim dobrima, mijenjati privremeni ili stalni oblik eksploatacije dotičnog dobra, mijenjati njegovu prijašnju namjenu, investirati novi kapital bez prethodnog odobrenja Zemaljske uprave narodnih dobara. Okružna uprava mogla je jedino raspolagati podržavljenom pokretnom imovinom (npr. predmeti kućanstva), i to tako da ih daje na upotrebu bilo kojoj ustanovi, ali samo pod uvjetom da se sačuva cjelovitost tih predmeta (npr. sobni namještaj). U slučaju davanja na upotrebu pokretne imovine okružna je uprava bila dužna napraviti popis svih predmeta i, uz potvrdu primitka primaoca stvari, dostaviti ga Zemaljskoj upravi. Primalac je prilikom primopredaje morao biti upozoren da za stvari primljene na upotrebu snosi krivičnu i materijalnu odgovornost. Okružna uprava narodnih dobara bila je obavezna voditi računa o proizvodnoj moći svakog poduzeća, radionice ili poljoprivrednog gazdinstva, koje je potpalo pod njezinu upravu ili nadzor.

Okružna uprava morala je tijesno surađivati s odjelom unutrašnjih poslova dotičnog okružnog NOO-a, i to radi toga što je taj odjel vršio podržavljenje određene imovine, izvršavao presude narodnih i vojnih sudova o konfiskaciji imovine i što je stavljaio pod sekvistar određenu imovinu. Uz to je okružna uprava radila u uskoj suradnji i s okružnom komisijom za utvrđivanje ratnih zločina. Osim toga ona je bila dužna da u gruntovnici putem teritorijalno nadležnog suda traži upis zabrane otuđenja ili opterećenja sve imovine koja je potpadala pod udar Odluke AVNOJ-a od 24. XI 1944, a ukoliko teritorij dotične okružne uprave još nije bio oslobođen ili je bio samo djelomično, okružna je uprava morala voditi brigu o mjerama, koje je morao poduzeti odjel unutrašnjih poslova okružnog NOO-a radi osiguranja imovine što je trebala potpasti pod udar Odluke AVNOJ-a od 24. XI 1944.¹¹

koordinacije rada Zemaljska uprava narodnih dobara Hrvatske delegirala je jednog svog predstavnika za člana Državne uprave narodnih dobara Jugoslavije (IHRPH, ZAVNOH — Povjereništvo trgovine, obrta i industrije, 29. I 1945).

¹⁰ IHRPH, ZAVNOH — Povjereništvo trgovine, obrta i industrije, 25. III 1945.

¹¹ Radi efikasne evidencije izrađena su privremena uputstva za rad okružnih uprava koja su propisivala kako se mora voditi knjigovodstvo.

1. Knjigu imovine koja je prešla u državnu svojinu (Čl. 1, točku 1, 2 i 3. Odluke AVNOJ-a od 24. XI 1944).

2. Knjigu imovine kojom se upravlja kao povjerenim dobrom (Čl. 2, točka 1. Odluke AVNOJ-a od 24. XI 1944)

3. Knjigu prisilno otuđene imovine (Čl. 2, točka 2. Odluke AVNOJ-a od 24. X 1944) (Isto).

Stvaranje i razvoj organa državnog aparata nisu napredovali ravnomjerno tamo gdje je to bilo najvažnije — u NOO-ima, bazi cijelog sistema upravljanja. Iako su u NOO-e i u rukovodstvo organizacija JNOF-e mogli biti birani svi antifašisti, uglavnom su rukovodeću ulogu imali članovi Partije. Upravo je to bilo jednim od uzroka slabog rada pojedinih organizacija JNOF-e ili NOO-a. Pojedini članovi KP, a ponegdje i čitavi komiteti nisu potpuno shvatili svu širinu pokreta, izražavajući ponekad nepovjerenje prema pojedinim članovima JNOF-e ili odborcima u NOO-ima.¹² Takav odnos pojedinih partijskih organizacija posebno se štetno odražavao na rad NOO-a. Iako su oni sada bili legitimni nosioci narodne vlasti, događalo se da pojedini funkcionari u NOO-ima, ako nisu bili članovi Partije, nisu bili upoznati s cjelokupnim radom NOO-a, ili su čak dobivali netočne izvještaje.¹³ Takav odnos pojedinih komunista dovodio je do toga da su u pojedinim NOO-ima odbornici, koji nisu bili članovi KP, često zanemari-vali svoje funkcije u NOO-ima, jer su one ionako imale samo formalan karakter, a radom NOO-a praktično je rukovodila mala grupa članova Partije, te se tako još u ratu u nekim mjestima stvarao određeni sloj birokracije. Da bi se to spriječilo i uspostavilo normalno funkcioniranje NOO-a, sazvano je na početku studenog 1944. Savjetovanje organizacionih sekretara kotarskih komiteta KPH okruga Bjelovar, Čazma i Varaždin, na kojem su upozorene sve partijske organizacije na nužnost poštivanja partijskih direktiva o radu vanpartijskih organizacija, no unatoč tome stanje se na terenu malo mijenjalo.¹⁴ Ako se potraže uzroci tome nepovjerljivom stavu prema rukovodiocima u odborima JNOF-e ili odborcima NOO-a, koji nisu članovi KP, može se zaključiti da je glavni uzrok neiskustvo pojedinih članova KPH. Tome je naročito pridonijelo to što su pojedini odbornici u NOO-ima ili rukovodioci u odborima JNOF-e, koji su bili pripadnici bivših građanskih stranaka, često sabotirali rad organa narodne vlasti, te je onda i razumljivo da se pojavljuje nepovjerenje pojedinih članova KP prema svim onima koji nisu članovi, budući da zbog svoga neiskustva nisu bili kadri pronaći prave krivce.

Slab rad NOO-a u pojedinim mjestima posebno je dolazio do izražaja u tek oslobođenim krajevima, i to naročito u sjevernoj Hrvatskoj, u mjestima u kojima propaganda NOB-a nije bila razvijena, dok je naprotiv ustaška propaganda i propaganda nekih pripadnika bivših građanskih stranaka bila posebno aktivna, te je stanovništvo u tim krajevima osjećalo stanovitu rezervu prema organima narodne vlasti. Tome nepovjerenju naročito su pridonosili pojedini pripadnici bivših građanskih stranaka, a posebno Mačekovog krila HSS-a, koji su se uvlačili u odbore JNOF-e ili NOO-e, pa čak i u njihova rukovodstva, pokušavajući na sve moguće načine izazvati

¹² Tako je npr. u kotaru Čazma bio zabranjen ulaz predsjedniku Kotarskog odbora JNOF-e u prostoriju gdje su članovi partijske organizacije trenutno imali prosvjetni sastanak. Iako je sastanku bio prisutan i tajnik odbora JNOF-e, on nije ništa poduzeo, mada je na dnevnom redu sastanka bila točka od bitne važnosti za rad Kotarskog odbora JNOF-e (IHRPH, KP-40/2692).

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

nepovjerenje naroda prema organima narodne vlasti. Uviđajući njihovu štetnu politiku organizirala su se javna suđenja takvim ljudima, kako bi se narodu objasnila njihova uloga.¹⁵

Stav pojedinih funkcionara HSS-a, koji su provodili u djelo Mačekovu politiku razbijanja NOB-a, najviše je dolazio do izražaja u organizacijama JNOF-e. U izvještaju Oblasnog komiteta KPH za Zagrebačku oblast, koji donosi pregled rada članova HSS-a u JNOF, navodi se da na početku god. 1945. sve jače dolaze do izražaja pokušaji pojedinih funkcionara HSS-a da obnove HSS kao samostalnu stranku, koja bi po njihovom mišljenju trebala predstavljati opoziciju Komunističkoj partiji. U tu su svrhu sve češće agitacije među članovima HSS-a, koji su radili u JNOF-i, no ta je agitacija uglavnom doživljavala neuspjeh, jer je većina antifašistički orijentiranog članstva HSS-a uvidjela da je sistem organizacije narodne vlasti jedini koji odgovara interesima naroda.¹⁶

Jedan od glavnih oblika propagande Mačekovih pristaša bio je organiziranje javnih zborova po selima na kojima se ne samo iznosila seljacima ideologija braće Radić, nego čak i tvrdnje da bi narodnooslobodilačka borba bila nemoguća da nije bilo ideologije braće Radić, te da je njihov program identičan s programom NOB-a. Tako su, koristeći se popularnošću braće Radić u hrvatskom seljaštvu, Mačekove pristalice nastojale umanjiti ili čak potpuno negirati ulogu Komunističke partije u organiziranju i vođenju oružane borbe za oslobođenje.¹⁷ Iako je većina tih HSS-ovaca bila uključena u rad JNOF-e, oni su na svaki način nastojali pokazati da se nalaze u opoziciji prema narodnoj vlasti, te već ovdje možemo tražiti korijene budućoj tzv. »frontovskoj opoziciji«. Većina tih HSS-ovaca nije vodila otvorenu borbu protiv organa narodne vlasti nego uglavnom u obliku prividne »pozitivne« kritike pojedinih odluka organa narodne vlasti ili partijskih organizacija. Tako, npr., ako je neki član KP učinio neki propust, nije se samo iznosilo da je to učinio određeni pojedinac, nego se često kritizirajući pojedince naročito naglašavalo da su oni bili članovi Partije, pokušavajući tako umanjiti ugled Partije među stanovništvom. No ubrzo je i u narodu bilo zapaženo da se često i najmanji propusti komunista podvrgavaju oštroj kritici, dok ni jednom nisu bili spomenuti propusti pojedinih članova HSS-a.

Jedan je od uzroka slabog utjecaja NOO-a u narodu bilo već ranije spomenuto nastajanje određenog sloja birokracije u organima narodne vlasti, koja je često dovodila ne samo do izolacije NOO-a od naroda, nego čak i do izolacije pojedinih odjela, tako da se događalo da se donose pojedine važne odluke, a da s njima nisu čak upoznati ni svi odbornici. Birokratski odnosi posebno su dolazili do izražaja u odnosima viših NOO-a prema

¹⁵ Tako je potkraj studenog 1944. godine u Čazmi suđeno grupi HSS-ovaca iz novomarskog okruga, koju je predvodio bivši zamjenik narodnog poslanika HSS-a iz tog kraja, a on je neko vrijeme bio i član Kotarskog NOO-a Novi Marof. Na suđenju se utvrdilo da grupa ne samo što je sabotirala rad NOO-a, nego da je čak bila u dogovoru s ustašama i dobavljala oružje pojedinim grupicama ustaških simpatizera, koji su napadali aktiviste NOB-a. Od osam optuženih tri su osuđena smrt, tri na prisilni rad, dok su dvojica optuženih oslobođena zbog nedostatka dokaza (IHRPH, KP-40/2696).

¹⁶ IHRPH, KP-42-1/2970.

¹⁷ Isto.

nižim, i to tako što su pojedine odluke, koje je donosio viši NOO, dostavljane nižim NOO-ima samo kratkim dopisom bez šireg objašnjenja, te se često pojedine odluke nisu ni izvršavale, ili su se izvršavale pogrešno.¹⁸

U nekim krajevima Hrvatske opiranje osnivanju organa narodne vlasti očitovale se u otvorenom otporu pojedinih velikohrvatskih ili velikosrpskih elemenata tako što su organizirali naoružane grupe ustaša ili četnika, koji se nisu uspjeli povući nakon oslobođenja tih krajeva. Otpor tih grupa narodnoj vlasti dolazio je do izražaja u napadima na pojedine aktiviste u organizacijama JNOF-e ili odbornike NOO-a. Te grupe često nisu prezele ni od zločinačkih napada i na obitelji pojedinih aktivista ili odbornika, šireći glasine da se bore protiv komunista i da zastupaju interese zapadnih saveznika, čije će se trupe ubrzo iskrcati u Jugoslaviji. Iako su te grupe nemilosrdno uništavane od jedinica NOV, neke su se održale i nakon oslobođenja zemlje, no i one su ubrzo uz svesrdnu pomoć naroda potpuno uništene.

Na teritoriji Slavonije potkraj god. 1944. bila je prilično razgranata mreža NOO-a.¹⁹ Unatoč tome u to se vrijeme u Slavoniji osjeća prilično slab rad NOO-a, a naročito Oblasnog, zato što je u NOO-ima bila slaba kadrovska struktura. Iako su neki osnovni zadaci bili izvršavani (izgrađene su porušene kuće po selima itd.), neki najvažniji zadaci nisu bili izvršeni. To se u prvom redu odnosi na sjetvu, koja je velikim dijelom propala, što se opravdavalo kišama. Jedan od uzroka slabog rada NOO-a u Slavoniji bio je i taj što su se na pojedinim »referentskim mjestima« u Oblasnom NOO-u nalazili pojedinci, koji su se riječima izjašnjavali za NOP, a svojim radom zapravo kočili rad NOO-a.²⁰

U izvještaju Oblasnog komiteta KPH za Slavoniju od 9. XII 1944. godine, kao uzrok površnog rada nekih NOO-a navodi se podatak da su se u rad NOO-a uključili pojedinci, koji nisu imali volje raditi u NOO-ima nego im je taj rad služio da izbjegnu mobilizaciju. U izvještaju se također navodi da je u Oblasnom NOO-u bila loša povezanost pojedinih odjela, a zbog neznanja pojedinih referenata dolazilo je i do neplanskog rukovođenja u pojedinim odjelima.²¹ Partijske organizacije nastojale su da rad

¹⁸ Tako je npr. potkraj 1944. godine X zagrebački korpus dobio od Glavnog štaba naređenje da pripremi 700 vagona sijena, Komanda Korpusa izvijestila je o tome Oblasni NOO, a ovaj je uputio pismene direktive okružnim NOO-ima, okružni NOO-i također su dopisom izvijestili niže NOO-e. U tim dopisima nije bilo navedeno koliko pojedini seoski NOO mora prikupiti sijena, nego samo kolika je potrebna ukupna količina. Nakon primitka dopisa osnovane su komisije, koje su počele rekvirirati seljacima sijeno, i to u mnogo većim količinama nego što je bilo potrebno. Kao drugi primjer može se navesti slučaj kada je trebalo mobilizirati određeni broj tesara iz Zagrebačke oblasti za rad na Kordunu. Dopis u kojem se zahtijevao određeni broj tesara upućivan je od viših organa vlasti nižim, ali u dopisu nije bilo objašnjeno gdje su ti tesari potrebni. Tako su upućivani iz jednog mjesta u drugo, dok im konačno nije dosadilo lutanje pa su se vratili kućama (IHRPH, KP-40/2696).

¹⁹ Na području Slavonije potkraj 1944. godine bio je jedan Oblasni, pet okružnih, sedamnaest kotarskih, pet gradskih, osamdeset općinskih i više od 700 seoskih NOO-a (IHRPH, KP-41/2782).

²⁰ Tako je npr. potkraj 1944. godine netko iz Oblasnog NOO-a sazvaio bez ikakvog razloga sastanak predsjednika kotarskih NOO-a, a unatoč provedenoj istrazi krivac nije mogao biti pronađen (Isto).

²¹ Isto.

NOO-a bude što efikasniji, te je na početku god. 1945. provedena reorganizacija NOO-a. Iako su se i nakon te reorganizacije još uvijek osjećali nedostaci u radu, a posebno u međusobnoj povezanosti odjela, uklonjeni su bitni uzroci koji su izazivali nepovjerenje naroda u organe narodne vlasti.²² U organizacijama JNOF-a u Slavoniji osjećale su se prilične razlike u odnosu između komunista i vanpartijaca. Dok su komunisti otklanjali svoje nedostatke u radu političkim uzdizanjem, prilično je slaba pažnja posvećivana podizanju političke kulture vanpartijaca, te je tako dolazilo do većih razlika u shvaćanjima između članova Partije i vanpartijaca, čime su se posebno koristili pojedini spekulanti koji su se uvukli u JNOF.²³ U Lici, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju bila je na početku 1945. razgranata mreža NOO-a koji su uz manje nedostatke efikasno djelovali. Tako se npr. u Izvještaju Okružnog komiteta KPH za Liku od 1. I 1945. godine zamjera da se u NOO-ima posvećuje slaba pažnja kolektivnom radu, da u kancelarijama nastaju nepotrebne gužve zbog neorganiziranog prijema stranaka i da se slabo održava red i čistoća. Naročita zamjerka postavljena je zapostavljanju kolektivnog rada u pojedinim NOO-ima. Neki članovi izvršnih odbora NOO-a isključivo su svoje djelovanje ograničili na odjel za koji su bili zaduženi, i to često zbog nepovjerenja u rad odbornika u tim odjelima, tako da su prilično zapuštali svoj rad u izvršnom odboru.²⁴

U već potpuno oslobođenoj Dalmaciji na početku god. 1945. NOO-i su se našli pred veoma teškim problemom — teškim ekonomskim stanjem,²⁵ čime su se koristili ustaški agenti, naročito u Imotskom kotaru, da bune stanovništvo protiv organa narodne vlasti. Oni su iskorištavali povremene prodore njemačkih i ustaških jedinica iz Mostara i Širokog Brijega za propagandu da će ponovno doći do uspostavljanja NDH. Unatoč svim poteškoćama, djelatnost tih agenata ubrzo je onemogućena tako da je Oblasni NOO mogao posvetiti mnogo više pažnje podizanju i obnovi privrede na tom području. U jednom njegovom izvještaju kaže se, na početku 1945, o radu NOO-a »da se nisu u dovoljnoj mjeri ispoljili kao zakonodavni i izvršni organi vlasti«. No već u proljeće 1945, a posebno nakon formiranja Narodne vlade Federalne Hrvatske u Splitu, stanje se izrazito popravlja, tako da je u trenutku oslobođenja zemlje narodna vlast u Dalmaciji bila u svom radu najefikasnija.²⁶

²² Tako je, na primjer, u nekim selima okruga Našice narod poistovjećivao NOO-e s bivšom jugoslavenskom vlasti, zato što NOO-i nisu u tim selima pravilno rješavali ključna pitanja stanovništva, a to se prvenstveno odnosilo na raspodjelu odjeće i obuće, koja se vršila pristrano, te su pojedinci kritizirali vlast »[...] da to izgleda kao četnička работа [...]« (IHRPH, KP-42-I/2910).

²³ IHRPH, KP-41/2782.

²⁴ IHRPH, — 42-I/2904.

²⁵ U siječnju 1945. stanovništvo Dalmacije moralo je za opskrbu vojske dati oko 150 vagona hrane, što je iznosilo oko 40—50% potreba stanovništva, te Oblasni komitet KPH za Dalmaciju, moli CK KPH da se, ako je ikako moguće, uputi pomoć u hrani, jer bi »stanje moglo postati kritično« (IHRPH, KP-I/2939).

²⁶ Isto.

II

Nakon oslobođenja većeg dijela Jugoslavije pristupilo se realizaciji sporazuma Tito—Šubašić o osnivanju Privremene vlade DFJ. Jedna od točaka sporazuma predviđala je i imenovanje Kraljevskog namjesništva, koje bi zastupalo interese kralja Petra II Karađorđevića do odluke Ustavotvorne skupštine o konačnom društvenom uređenju Jugoslavije. Koristeći se tom točkom sporazuma prema kojoj on imenuje Namjesništvo, kralj Petar je nastojao na razne načine da ne izvrši to imenovanje pokušavajući tako onemogućiti sastavljanje vlade. Tom pokušaju kralja Petra suprotstavio se ne samo NKOJ nego i sam Šubašić, kao predsjednik emigrantske vlade. Kako je sporazumom bilo predviđeno da u slučaju kraljevog odbijanja da imenuje Namjesništvo ima pravo imenovati ga NKOJ, kralj Petar je bio konačno prisiljen imenovati članove Namjesništva. Nakon što je savladana i ta prepreka došlo je 7. ožujka 1945. godine do sastavljanja Privremene vlade DFJ, koja se sastojala od jednog predsjednika, 2 potpredsjednika, 24 resorna ministra i 2 ministra bez resora.²⁷ Odmah nakon osnivanja, Privremena je vlada DFJ objavila Deklaraciju u kojoj je, uz ostalo, istaknuto da se politička linija i program Privremene vlade temelje na produbljivanju politike NOB-a, čije revolucionarne tekovine sačinjavaju temelj budućeg rada Privremene vlade; istaknuta je odlučnost da se angažiraju sve raspoložive snage u zemlji za što brže okončanje rata i potreba za ulaganje svih snaga za razvoj narodne vlasti putem NOO-a. Jedna od najvažnijih točaka Deklaracije bila je ona koja govori o punoj ravnopravnosti svih naroda Jugoslavije i o osnivanju federalnih jedinica po nacionalnom principu.²⁸

Kako je trenutak konačnog oslobođenja Jugoslavije bio samo pitanje kraćeg vremena, Predsjedništvo AVNOJ-a donijelo je 5. travnja 1945, u skladu s Deklaracijom Privremene vlade DFJ, Uputstva o osnovnim načelima za sastav vlada federalnih jedinica.²⁹

Na osnovi tih Uputstava Predsjedništvo ZAVNOH-a donijelo je odluku o formiranju Narodne vlade Federalne Hrvatske, koja je proglašena 14. travnja 1945. godine u Splitu.³⁰ Istoga dana objavljena je i Deklaracija Narodne vlade Federalne Hrvatske u kojoj je istaknuto da su »[...] obrazovanjem Narodne vlade Federalne Hrvatske ostvarena stoljetna prava hrvatskog naroda na slobodnu i nezavisnu državu, koja se ravnopravno na federativnom principu sjedinjuje u zajednicu naroda Jugoslavije [...]«.

²⁷ B. Petranović, Političke i pravne prilike za vreme Privremene vlade DFJ, Beograd, 1964, 86—90.

²⁸ Vjesnik, 12. V 1945.

²⁹ B. Petranović, n. dj., 95.

³⁰ Sastav Narodne vlade Federalne Hrvatske bio je ovakav: dr Vladimir Bakarić — predsjednik, Franjo Gaži — potpredsjednik, dr Rade Pribićević — potpredsjednik, Vicko Krstulović — ministar unutrašnjih poslova, Dušan Brkić — ministar pravosuđa, Ante Vrkljan — ministar prosvjete, Anka Berus — ministar financija, dr Mladen Iveković — ministar industrije i rudarstva, Dušan Čalić — ministar trgovine i opskrbe, Tomo Čiković — ministar poljoprivrede i šumarstva, dr Aleksandar Koharević — ministar narodnog zdravlja, Jurica Draušnik — ministar socijalne politike, Stanko Čanica Opačić — ministar građevina i dr Uliks Stanger — ministar obalnog pomorstva, ribolova i lokalnog saobraćaja (Vjesnik, 12. V 1945).

Dalje je istaknuto da su ta prava ostvarena u zajedničkoj borbi svih naroda Jugoslavije i da čuvanje »borbom stvorenog bratstva« u DFJ predstavlja osnovnu garanciju slobode hrvatskog naroda.³¹

Zahvaljujući već stvorenom aparatu narodne vlasti, Narodna je vlada Federalne Hrvatske odmah nakon osnivanja mogla pristupiti rješavanju osnovnih problema. Konačno oslobođenje Jugoslavije i završetak ratnih operacija postavio je i pred vladu DFJ i pred Narodnu vladu Federalne Hrvatske što bržu privrednu obnovu, a samim tim i normalizaciju života.

Pobjedom NOB-a i socijalističke revolucije još nije bila osigurana izgradnja socijalističkoga društvenog sistema. Premda su narodi Jugoslavije izvojevali pobjedu vlastitim snagama, privremeni kompromis pred sam kraj rata s kraljevskom emigrantskom vladom, koji je bio nužan radi međunarodnog priznanja DFJ, a samim tim i dobivanja međunarodne ekonomske pomoći za privrednu obnovu zemlje, odložio je do provođenja slobodnih izbora donošenje narodne odluke o konačnom društvenom uređenju zemlje. Iako su narodi Jugoslavije u toku NOB-a već jednodušno dali na znanje da je platforma Komunističke partije ujedno izraz težnje svih naroda, ostaci nekadašnjega društvenog sistema, kojima je sporazumom Tito—Šubašić omogućen ulazak u Privremenu vladu i Privremenu narodnu skupštinu, nastojali su svim silama restaurirati stari buržoaski sistem. Usporedo s opozicijom u vladi javlja se i tzv. »frontovska opozicija« u Narodnoj fronti, koju su predstavljali pojedini predstavnici starih građanskih stranaka. Njih je za vrijeme rata povezivala s Komunističkom partijom zajednička borba za nacionalno oslobođenje, ali već pred kraj rata, kada je bilo jasno da je borba za oslobođenje dobivena, počinje se unutar Narodne fronte stvarati opozicija, čiji su nosioci u Hrvatskoj bili Toma Jančiković i Marija Radić, predstavnici HSS-a.

No ne samo da su se toj »opoziciji« suprotstavile snage koje su u Narodnoj fronti stajale na platformi Komunističke partije, nego joj se čak suprotstavljalo i članstvo tih građanskih partija, koje možda još nije potpuno prihvatilo ideje Komunističke partije, ali je bilo svjesno da je prosperitet i napredak jedino moguć uvođenjem socijalističkih društvenih odnosa.

Opozicija u Privremenoj narodnoj skupštini i Privremenoj vladi DFJ imala je podršku i u određenim starim stručnim kadrovima, koji su uključeni u rad državnog aparata. To je bilo neophodno jer kadrovi koji su prošli NOB i djelovali u organima narodne vlasti na oslobođenom teritoriju nisu bili dovoljno stručno spremni da preuzmu proširene poslove državnog aparata mnogo složenijeg od onog koji je stvaran u uvjetima rata.³²

Ulazak tih građanskih političara u Privremenu vladu DFJ, Privremenu narodnu skupštinu i njihova akcija u Narodnoj fronti, nisu bitno mijenjali odnos političkih snaga, iako su njihove težnje za restauracijom buržoaskoga društvenog sistema dovele do toga da je neposredno nakon oslobođenja zemlje došlo do oštre polarizacije snaga. Bitna ovlaštenja vlasti zadržali su organi i kadrovi stvoreni u revoluciji, tako da je opozicija pojedinih građanskih političara jedino mogla računati s pomoći zapadnih saveznika. Posljednji pokušaj tzv. opozicije, koja je predstavljala izoliranu grupu u državnom aparatu, bilo je podnošenje ostavki Milana Grola, Ivana Šu-

³¹ *Vjesnik*, 12. V 1945.

³² *B. Petranović*, n. dj., 93.

bašića, Jurja Šuteja i Tome Jančkovića na svoje položaje, koji su tako nastojali uoči izbora za Ustavotvornu skupštinu onemogućiti održavanje izbora. Toj je pokušaj naišao na jaku podršku dijela rimokatoličkog klera. Neovisno o toj grupi, koja je nastojala političkim putem onemogućiti održavanje izbora, to su pokušale i pojedine manje terorističke grupe ustaša i četnika zločinačkim napadima na funkcionare narodne vlasti i napadima na birališta po pojedinim selima, no brzom intervencijom organa narodne vlasti one su potpuno uništene.

Unatoč svim tim pokušajima da se onemogući održavanje izbora za Ustavotvornu skupštinu oni su ipak održani, a na njima je apsolutnu pobjedu slavila Narodna fronta. Ukupno je u Jugoslaviji glasalo 7,432.469 ili 88,7% upisanih birača, a od toga iz Hrvatske 1,905.429 ili 91,8% upisanih birača.³³ Tako je propao i posljednji pokušaj kontrarevolucije da povрати izgubljeni položaj u Jugoslaviji.

U Hrvatskoj je pokušaj tzv. »frontovske opozicije« propao već u samom početku, tako da je već na Četvrtom zasjedanju ZAVNOH-a, održanom 24. i 25. srpnja 1945. u Zagrebu, jasno došla do izražaja volja većine u Narodnoj fronti, a ZAVNOH je promijenio naziv u Narodni sabor Federalne Hrvatske.

Uz borbu s ostacima starog buržoaskog sistema, Narodna vlada Federalne Hrvatske našla se nakon oslobođenja u veoma teškoj privrednoj situaciji. Komunikacije nisu nigdje funkcionirale, te je zbog toga bila veoma otežana prehrana gradova i pasivnih krajeva. Usprkos brzom izgradnji lokalnih organa narodne vlasti i velikom povjerenju koje su ti organi uživali u narodu, oni su bili potpuno nemoćni da sami riješe mnoga ključna pitanja. Odmah nakon oslobođenja Narodna vlada Federalne Hrvatske uložila je sve snage da se osposobe glavne prometnice, a naročito željezničke pruge. Uz veliku podršku narodnih masa, lokalnih organa narodne vlasti i Jugoslavenske armije sve su glavne prometnice osposobljene u veoma kratkom roku. Za ilustraciju se može navesti da je na osposobljavanju pruge Zagreb—Beograd kroz Slavoniju sudjelovalo više od 40.000 dobrovoljaca.³⁴ Osposobljavanjem glavnih prometnica organizacija prehrane stanovništva ubrzo se popravila, a samim time propao je pokušaj »frontovske opozicije« da izazove nezadovoljstvo naroda s novim organima vlasti. Unatoč svim nedaćama i na izgled nepremostivim poteškoćama, narodne su mase potpuno iskazale povjerenje organima narodne vlasti, uviđajući da su oni jedino sposobni ostvariti ekonomske i socijalne slobode radničkim i seljačkim masama. Za ilustraciju suradnje naroda može se kao primjer navesti izgradnja mosta kod Karlovca, za koju je država platila samo čavle, zakovice i stručnu radnu snagu, dok je sve ostalo bilo prilog naroda toga kraja.³⁵

Uz to što je računala na nezadovoljstvo naroda zbog loše opskrbe, opozicija je spekulirala i s već često prokušanim sredstvom — raspirivanjem

³³ Isto, 203.

³⁴ Četvrto zasjedanje Narodnog sabora Hrvatske (Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske). Stenografski zapisnici. Zagreb 1950, 21.

³⁵ Isto.

nacionalne mržnje. Neposredno nakon oslobođenja šovinistički ispadi učestali su gotovo po svim krajevima Hrvatske. Naročito pogodno tlo za širenje šovinizma bili su Srbi-povratnici u Slavoniji, koji su na početku rata prisilno iseljeni u Srbiju. Njima su prilikom povratka pojedinci neprijateljski orijentirani prema novoj vlasti govorili »kako su svi Hrvati ustaše i da moraju za to ispaštati«. Uz pojave srpskog šovinizma javlja se u nekim krajevima Hrvatske i hrvatski šovinizam. Tako su npr. po Zagrebu i okolici pojedini članovi HSS-a širili glasine »da su opet Srbi zavladali Hrvatima«, »da će Hrvati opet biti prevareni«, dok su se na nekim sastancima uličnih akcija postavljala pitanja, gdje će biti granica Federalne Hrvatske.⁸⁶

U Gorskom kotaru reakcionarni elementi HSS otvoreno agitiraju u narodu da je Maček odveden prisilno, te da nije mogao za vrijeme rata pomagati NOB. Također pokreću pitanje obnove građanskih stranaka, jer po njihovom mišljenju »treba biti opozicije, da bi vršila pritisak na vlast da radi pravilno«. Te su ideje u Gorskom kotaru prihvatili i velikosrpski elementi, koji su agitirali za povratak kralja Petra II u zemlju, te im je samim tim pogodovala agitacija HSS-ovaca za obnovu građanskih stranaka.⁸⁷

Radi suzbijanja svih šovinističkih akcija, CK KPH izdaje 14. srpnja 1945. okružnicu svim oblasnim, okružnim i mjesnim komitetima KPH o mjerama, koje hitno moraju poduzeti.⁸⁸ Tako su energičnom akcijom organa narodne vlasti i agitacijom partijskih radnika na terenu suzbijene šovinističke pojave, a samim tim u Hrvatskoj je onemogućena i djelatnost »frontovske opozicije«.

⁸⁶ IHRPH, CK SKH-1/1945.

⁸⁷ IHRPH, CK SKH-Komiteti SKH-2/1945.

⁸⁸ U okružnici se ukazuje na pojave nacionalizma i šovinizma gotovo u svim krajevima Hrvatske:

»1. Pitanje šovinizma i nacionalne mržnje, mi ne ćemo moći riješiti prije, nego što učinimo sve, da učvrstimo bratstvo i jedinstvo naših naroda. Kod toga će trebati više pažnje posvetiti pomoći postradalim selima i riješiti pitanje njihove ekonomske bijede čim prije gdje se to može kolonizacijom. Ako će komunistima biti pred očima novo produktivno učvršćenje ekonomske vlasti i jedinstva narodnih masa onda će se mnogo brže moći odolijevati šovinističkim tendencijama.

2. Na terenu treba oštro udariti po svakoj pojavi šovinizma, bilo sa koje strane ona dolazila i strogo kažnjavati njegove nosioce prema Zakonu o kažnjavanju raspirivanja nacionalne mržnje. Tu naročitu pažnju treba posvetiti kažnjavanju ustaških i četničkih ostataka koji su protiv Demokratske Federativne Jugoslavije, a naročito onih koji su se uvukli u vlast. Hrvati komunisti moraju hrvatskim narodnim masama stalno govoriti o potrebi jedinstva sa Srbima, a komunisti Srbi trebaju stalno govoriti o povjerenju bratimljenja sa Hrvatima.

3. Treba suzbiti mišljenje da samo oni koji su učestvovali u Narodnooslobodilačkoj borbi mogu da sudjeluju u narodnoj vlasti. Treba se rukovoditi time da se izaberu najbolji koje će narod uvijek prihvatiti. Ujedno poduzeti sve da se prikrivene neprijateljske elemente pročisti iz narodne vlasti i Fronte, a naročito one, koji podržavaju nacionalnu mržnju.

4. Moramo dobro shvatiti da nacionalnim formama u životu pojedinih naroda moramo dati novi sadržaj, koji odgovara širokoj narodnoj demokraciji i ide likvidaciji svakog razjedinjavanja. Ne smije se gušiti nacionalni osjećaj, niti Hrvata, niti Srba, nego treba naći odgovarajuće forme rada.

5. Naš cilj u Hrvatskoj i uopće u Jugoslaviji jeste da ujedini široke narodne mase u jedinstveni čvrst front« (IHRPH, CK SKH — 1/1945).

Apsolutna pobjeda Narodne fronte na izborima za Ustavotvornu skupštinu 11. studenog 1945, donošenje Deklaracije o proglašenju DFJ 29. studenog 1945, značili su ujedno i kraj privremenoga ustavnog uređenja, a samim tim i prestanak svih nada kontrarevolucionarnih snaga u restauraciju buržoaskoga društvenog sistema u Jugoslaviji. Tim porazom ostaci buržoaskih snaga, iako isključeni iz političkog života, nisu potpuno priznali svoj slom, nego su, neprestano se nadajući pomoći zapadnih saveznika, gradeći sve svoje nade na eskalaciji hladnog rata, pokušavali na razne načine sabotirati rad organa narodne vlasti. Uvođenjem administrativno-centralističkog sustava upravljanja, kao u to vrijeme nužnog oblika diktature proletarijata, skršeni su i posljednji ostaci otpora predstavnika buržoaskog društvenog uređenja.

SUMMARY

The structure of national authority, and its new administrative bodies, started being organized in Croatia during 1944. At its Third Session the Territorial Anti-Facist Council of the National Liberation of Croatia (ZAVNOH) was proclaimed supreme legislative and executive body representing the people, and thus became the supreme authority of the Federal State of Croatia. ZAVNOH's executive body was its Presidency (*Predsjedništvo*), and before the formation of the National Government of Croatia ZAVNOH's Presidency also played the role of the government. Two important documents were presented at the Third Session of ZAVNOH: the »Declaration of the Fundamental Rights of the Peoples and Citizens of Democratic Croatia« (*Deklaracija o osnovnim pravima naroda i građana Demokratske Hrvatske*), which ensured the equality of all the citizens of Federal Croatia, and the »Decision on the Constitution and Working of the National Liberation Committees and Assemblies in the Federal State of Croatia« (*Odluka o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih odbora i skupština u Federalnoj državi Hrvatskoj*), which legalized the National Liberation Committees as the basic bodies of the new revolutionary authorities.

The United National Liberation Front (*Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta* — JNOF), into which all the anti-Facist political organizations and groups in Croatia entered, was formed parallel to the organization of the structure of the people's authorities in Croatia.

The constitution and development of the supreme bodies of the people's government in Croatia took place without any great problems. But this process did not run uniformly in the basic bodies — the National Liberation Committees. Here the constitution of bodies of the people's government ran into a series of problems, in the first place into difficulties created by some members of former bourgeois parties, who participated in the work of the National Liberation Committees.

In spite of all difficulties, the state administration was organized in Croatia before the final liberation of the country. Its constitution ended with the formation of the National Government of Federal Croatia on 14 April 1945 in Split. The Government's Declaration, proclaimed on the same day, stressed that »... the century long rights of the Croatian people to a free and independent state are realized in the formation of the National Government of Federal Croatia...«

A socialist revolution also took place in Yugoslavia during the National Liberation Struggle. The ending of the war did not, however, finally ensure the realization of a socialist social system. The reason for this was a temporary compromise with the

Royal Government in exile, which was necessary to gain international recognition of Democratic Federative Yugoslavia, and obtain international economic aid for relief and reconstruction. On the basis of this compromise representatives of the Royal Government in exile were included in the Temporary National Assembly and the Temporary Government of Democratic Federative Yugoslavia. These representatives, relying on some members of former bourgeois parties in the JNOF and the help of western allies, opposed the new social development and tried to restore the old capitalist order. This opposition was not resisted only by members of the Communist Party, but also by those forces in the Popular Front (*Narodna fronta*) which did not agree completely with the stand of the Communist Party, but were conscious of the fact that prosperity and development were possible only by creating socialist relations.

The absolute victory gained by the Popular Front on the elections for the Constituent Assembly in the autumn of 1945, the declaration of the Federative People's Republic of Yugoslavia on 29 November 1945 and the passing of the new Constitution, were a final blow for the counter-revolutionary forces, both in the Temporary National Assembly and in the Popular Front. Thus a socialist social system was ensured in Yugoslavia.